

nog niet dood'

'Maar ik was verrast door de betrokkenheid van de studenten. In België wordt nog gediscussieerd, terwijl er in Nederland wel een soort verbod op denken lijkt te bestaan. De discussie is er dood, door hoe er aan politiek wordt gedaan, het gedoogakkoord,...'

Nederland schijnt inderdaad vrij mak de bezuinigingspolitiek te accepteren, zonder veel protest bij de vakbonden bijvoorbeeld.

'Er is geen echt politiek alternatief. Het meest spraakmakende protest kwam van kunstenaars, maar ook dat sloeg niet aan.'

'Toen mijn boek verscheen, kort voor de verkiezingen van 2010, schreef een recensent dat het voor de sociaaldemocratische PvdA een gelopen race was, omdat het met de financiële crisis zo'n puinhooft was geworden. Maar daar bleek niets van aan. Hoe kan dat nu? Wat ik wel weet, is dat het tot de politiek van de liberale premier Mark Rutte (VVD) behoort om niet in te gaan op een bredere, fundamentele kritiek.'

'Men wil die discussie niet en het thema speelde dan ook geen rol in de verkiezingscampagne. PvdA-lijsttrekker Job Cohen probeerde het er in een debat met Mark Rutte nog over te hebben hoe het neoliberalisme tot de financiële crisis had geleid. Maar de repliek van Rutte was: we moeten het niet over het verleden hebben, maar over de toekomst, en kijken hoe we Nederland er samen weer bovenop krijgen. En daar liet Cohen het bij.'

Het lijkt wel alsof het neoliberalisme nog meer is dan een ideologie. Een geloof, een bedwelming zelfs.

'Als ik zeg dat er wel een alternatief is, zegt men mij: wel, reken dat dan maar eens uit. Dat is niet wat een filosoof als ik moet doen. Maar de politici doen het al evenmin. Alleen iemand als Paul Krugman in de Verenigde Staten is daar een uitzondering op.'

'Als je de memoires leest van Alan Greenspan, die aan het hoofd stond van de Federal Reserve, zie je dat het een echt geloof is. Hij ziet wel dat het misgaat, onder meer met de huizenmarkt, maar altijd keert zijn mantra terug: we moeten blijven geloven in de vrije markt en vooral de neiging tegen gaan om de overheid regulerend te doen optreden. Als er een probleem is, komt dat in dat geloof niet doordat er te veel, maar net te weinig vrije markt zou zijn.'

Is het daarom dat de politiek zelfs nu nog aarzelt om de banken beter te reguleren?

'Voor mij blijft dat heel gek. Het financiële kapitaal, dat ellende heeft veroorzaakt, is niet zo vruchtbaar en het is niet moeilijk om het aan banden te leggen. Maar het gebeurt niet.'

Het heet wel eens dat de tijd van de Grote Verhalen voorbij is, maar dit lijkt toch verdacht veel op een Groot Verhaal?

'Ja, al blijft dat in Nederland of België nog beperkt in vergelijking met wat in de VS gebeurt, waar de

Ayn Rand

Ayn Rand. © rr

In zijn boek *De utopie van de vrije markt* ruimt Hans Achterhuis veel plaats in voor Ayn Rand (1905-1982). Rand is een Amerikaanse schrijfster van Russische afkomst, die een heel belangrijke rol speelde in het aanscherpen en het verspreiden van het ultrakapitalistische en neoliberale denken. Ook Alan Greenspan, die aan het hoofd stond van de 'Fed', noemt zich aan haar schatplichtig.

Als vehikel gebruikte Rand romans, essays, toneelstukken en vooral nieuwsbrieven. Voor haar staat een absoluut individualisme centraal – een uitloper van haar jeugdige fascinatie voor de literaire helden uit de romantiek. Egoïsme ('selfishness') is een centrale en onvervreembare waarde, die ze koppelt aan een totale afwijzing van elke idee van gemeenschappelijkheid. Dat geldt zelfs, zo schrijft Hans Achterhuis, voor het persoonlijke leven: seks lijkt bij haar altijd wel een 'halve verkrachting'.

Voorals Rands dikke roman *Atlas Shrugged* (1957) kan gelden als de synthese van haar denken. Het is haar succesrijkste boek en werd onder meer in het Nederlands vertaald, eerst onder de titel *Aardschok*, vervolgens als *Atlas in staking*.

In de Verenigde Staten moet Ayns werk alleen de Bijbel laten voorgaan in de populariteitsstatistieken. (mr)

vrije markt nog echt als een utopie geldt. Je hoeft maar te kijken naar het blijvende succes van de boeken van Ayn Rand. Die invloed is bij ons heel wat minder, maar we krijgen wel te maken met de gevolgen ervan.'

'Wat ik ook niet begrijp – of liever, ik begrijp het wel, maar het zou niet mijn keuze zijn – is hoe mensen in de VS kunnen ingaan tegen hun eigen belangen. Zelfs als ze niet sociaal verzekerd zijn, blijven ze een tegenstander van een publieke gezondheidsverzekering, omdat ze vinden dat de overheid dat niet moet doen. Dat is een heel diepgeworteld principe.'

'Dat komt door een andere idee bij Ayn Rand: je mag nooit compromissen sluiten, je moet altijd voor je eigen ideeën gaan, voor de volle honderd procent. Dat merk je heel uitgesproken bij de Tea Party: je sluit geen compromissen, zelfs wanneer de hele boel dan stukgaat, want daarna komt alles wel weer goed.'

En dat bij mensen die, zo kun je veronderstellen, toch veel compromissen sluiten in hun dagelijkse leven, in hun relaties?

'Dat mag je hopen. Maar dat hoort niet bij een ideologie. Het is vreselijk als een politieke meerderheid absoluut zeker is over hoe het anders moet. Het is daarentegen net onze politieke cultuur om een beetje te kunnen polderen, om over en weer te geven en te nemen. Ook het revolutionaire marxisme was niet tuk op kleine stapjes en wilde alles in één klap veranderd zien. En laat ondertussen, zoals dat in het marxisme heet, de *Verelendung* (de *verpaupering*, red.) maar doorgaan, daarna komt wel een nieuwe situatie.'

Met utopieën loopt het nooit goed af. Ik ken er toch enkele waarin ik niet zou willen leven, en dat is toch de praktische toets?

Wat staat er tegenover? Een compromis lijkt altijd minnetjes, niet echt enthousiasmerend.

'Er is niets tegen een ideaal of een sterk verhaal. Maar je moet wel de kritiek openhouden, mogelijk maken en eventueel zelfs organiseren. En in een democratie gebeurt dat ook.'

Soms lijken neoliberalen niet eens hun klassiekers te kennen, zoals wanneer ze beweren dat voor Adam Smith het algemeen belang wordt gegarandeerd door de som van alle individuele eigenbelang.

'Nee, dat staat inderdaad niet bij Smith. Mijn grote kritiek op het neoliberalisme is dat het geen realistisch mensbeeld heeft. Ook bij Ayn Rand klopt de antropologie niet. Voor haar mag niemand op anderen of op de staat rekenen, maar moet iedereen zijn eigenbelang nastreven, op een rationele manier, zonder list of bedrog.'

'Dat laatste was er natuurlijk wel bij geweest in de financiële crisis. En het is gebeurd in naam van Rand en het ultrakapitalisme.'

'De kopstukken van een groot-schalige vastgoedfraude in Nederland blijken allemaal aanhangers van Ayn Rand te zijn. Dat lijkt een goedkoop argument, maar het is wel zo. De vrouw van een van hen heeft dat ook zo in een column beschreven. Zij vinden het eigenlijk wel goed wat ze hebben gedaan, en ondertussen hebben ze zich natuurlijk wel hevig verrijkt.'

En wat dan met de kritiek dat al dat gezeur over de bonussen van de bankiers alleen maar flauwe moraal is, of jaloezie?

'Ja, dat wierp Bouckaert me ook tegen. Kijk eens hier, mij maakt het niets uit wat iemand verdient. Maar de bonussen bleken wel veel omvangrijker en breder verspreid te zijn dan eerst werd gedacht.'

'Het is vreselijk als een politieke meerderheid absoluut zeker is hoe het moet'

Voorts is ook aangetoond dat ze hebben geleid tot het nemen van grote risico's, die mee de bankcrisis hebben veroorzaakt. En ze hebben een corrumpend effect. Bonussen uitdelen terwijl de rest van het personeel moet inleveren, dat is echt niet goed voor de werksfeer in een bedrijf.'

De financiële crisis heeft sommigen aan het denken gezet, zoals de econoom Paul De Grauw en zelfs Alan Greenspan.

'Bij Greenspan heeft dat toch niet lang geduurd. In Nederland bestaat daar weinig reflectie over. Economen die op een bredere manier over de economie willen schrijven, krijgen gewoon geen toegang tot de grote vaktijdschriften. Strakke modellen met harde cijfers, dat willen ze, maar dat in een maatschappelijk perspectief plaatsen, dat wijzen ze af. En zo tel je niet mee.'

Het blijft wel uitzonderlijk dat

een romanschrijfster als Ayn Rand zo'n grote invloed kan hebben. Dan nog bij die economen.

'Ja, en niet alleen in de VS. Martin Bosma, de ideoloog van Geert Wilders' PVV noemt haar als zijn favoriete auteur. En herinner u hoe de Vlaamse werkgeversorganisatie Voka toenmalig informateur Bart De Wever *Atlas in staking* van Ayn Rand cadeau deed.'

'Ik bewonder Rand wel, of Friedrich von Hayek. Ze gingen tegen de stroom in, bouwden gestaag aan hun ideeën en hadden een echt alternatief klaar toen de verzorgingsstaat in de jaren zeventig economisch niet meer haalbaar bleek te zijn. Zo'n alternatief ligt vandaag niet klaar.'

De sociaaldemocratie heeft geprobeerd om zich via de zogeheten Derde Weg te verzoenen met de vrije markt, zoals Tony Blair deed of Wouter Bos in Nederland. Maar die laatste heeft daar achteraf wel openlijk afstand van genomen.

'Ja, het stond vetgedrukt in Bos' toespraak: er zijn wél alternatieven en we zullen eraan werken. Maar dat laatste is niet gebeurd en vervolgens is Bos van de politiek overgestapt naar het bedrijfsleven, KPMG. Nu zegt hij dat voortschrijdend inzicht hem leert dat de marktwerking een goede zaak is voor de zorgsector en moet worden doorgezet.'

Wat denkt u dan: gecorrumpereerd denken?

'Ik was het vaak oneens met de grote sociaaldemocratische econoom Jan Tinbergen, die vond dat het verschil tussen de laagste en de hoogste lonen nooit meer mocht zijn dan één tot vijf. Die man leefde daar ook naar. In de trein reisde hij altijd tweede klas. Eerste klas? Geen sprake van. Dat was ook geen nummertje van hem, hij was zo.'

'Ik denk dat filosofische ideeën alleen maar sterker worden als ze ook echt worden beleefd. Dat geldt, denk ik, ook voor politieke standpunten.'

BATTLE OF TALENTS

Nu student? Morgen ondernemer? Win 25,000-!
Schrijf nu in: WWW.BATTLEOFTALENTS.BE

LM, BNP PARIBAS FORTIS, TE, ds De Standaard, VCA

ondernemingsplan wedstrijd Vlaanderen